

Türkiye’de Köy Romanını Yeniden Yorumlamak: Modernleşme ve Alegori¹ Reinterpretation of Village Novel in Turkey: Modernization and Allegory

Kadir DEDE*

Öz

Bu çalışma 1950-1960 yılları arasında yayımlanan köy romanlarının modernleşme ve ulus-inşası süreçleriyle olan ilişkisini milliyetçilik ve ulusal alegori olgularının ışığında çözümlemeyi amaçlamaktadır. Genelde edebiyat, özde ise roman türü, Tanzimat Dönemi’nden itibaren belirleyici bir paradigma olarak modernleşme süreci ve özellikle 1923’ten sonra devlet eliyle yürütülen bir proje olarak ulus inşası ile yoğun bir ilişki içinde olmuştur. Ancak ellili yıllarda popülerlik kazanan köy romanı, yazarları, konuları, anlatının geçtiği mekan ve edebi akımlar içerisinde yerleştirileceği konum itibarıyla önemli farklar arz eder. Öyle ki, o güne değin bir “ulusal alegori” niteliği taşıyan Türk romanının bu vasfından radikal bir şekilde uzaklaşır. Çalışma bu uzaklaşmadan hareketle köy romanı hakkında iki temel soruyu yanıtlamaya çalışır: 1) Önceki dönem romanında temel paradigmayı oluşturan modernleşme ve milliyetçilik olgularının izleri köy romanında ne ölçüde takip edilebilir? 2) Köy romanlarının sunduğu içerik ve anlatı özellikleri romanın alegorik vasfının aşılmasına ve yeni bir estetik anlayışına karşılık gelmektedir midir?

Anahtar sözcükler: Köy romanı, modernizm, milliyetçilik, alegori, estetik.

Abstract

This study aims to analyze the relationship between village novels that published in 1950-1960 and the processes of modernization and nation-building through the conceptual framework of nationalism and national allegory. Literature in general, and the novel in particular, has been closely associated with the modernization process as a defining paradigm since the Tanzimat period, and especially with nation-building as a state-led project after 1923. However, as a genre that became popular in the 1950s, the village novel has broken up with the previous tradition in terms of its authors, subjects, space aspect of the narrative and its situation within different literary movements. So that, it radically diverges from the “national allegorical” character of the Turkish novel. The research investigates the potential answers to the following questions: 1) Is it possible to observe the effects of modernization and nationalism as the main paradigm of the previous novel tradition? 2) Can the features of the village novel on content and narrative be interpreted as a surpass of the allegory and a new aesthetic understanding?

Keywords: Village novel, modernism, nationalism, allegory, aesthetics.

¹ Bu metin, Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi tarafından desteklenen SKG-2017-13160 numaralı araştırma projesine dayanmaktadır.

* Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset ve Kamu Yönetimi Bölümü e-posta: kdede@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4218-0399

Giriş

Geniş etki sahasına rağmen modernleşmenin ele alınışı, sıklıkla siyasala atıfla ve devlet odağında şekillenmektedir. Özellikle modernleşmenin toplumsal yaşam ve gündelik hayata dair etkisi, çoğu kez devlet, bürokrasi ve siyasal/kamusal alana dair yoğunlaşmanın gölgesinde kalır. Benzer bir durum, milliyetçilik ve ulus inşası gibi modernleşme ile iç içe geçmiş unsurlarda da geçerlidir. Ulusal kimliğin teşekkülünde kitlenin konumu, çoğu kez devlet kaynaklı (state-led) bir yöntemin gölgesinde kalır. Bu noktada edebiyatın, tekrardan kaçınılmede ve tartışma bağlamını geliştirmede ikili bir fonksiyon yüklenebileceği düşünülebilir. Özellikle roman, hem modernleşmenin gündelik hayat ve toplumsal yapıdaki tezahürü hem de milliyetçiliğin yaygınlaşması ve inşanın kitle nezdindeki yansımalarının üzerinden tartışılabilir bir araç vasfı taşımaktadır. Bu durum, edebiyat sözcüğü de dahil olmak üzere kavramsal yelpazenin araçsal bir perspektifle şekillenmesinde açık biçimde gözlenir. Edebiyatın “edebî muhafazası ve edebe uygun davranışların yaygınlaştırılması” şeklinde tanımlanması (Yılmaz, 2002, s. 17, Karpat, 2009, s. 164) ya da kanon gibi romanın estetik değeri ve başarı ölçütüne dair kavramların teşekkülünde modernleşme ve milliyetçilik gibi siyasi süreçlerin belirleyiciliği (Akyıldız ve Karacasu, 1999, s. 26) “edebî olan siyasidir” şeklinde ifade edilebilecek bir önermeyi desteklemektedir.

Bu yöndeki girişimler ise konu seçiminde kendilerini sıklıkla erken cumhuriyet dönemiyle sınırlandırmaktadır. 1950’li yıllara gelirken yeni ulusal kimliğin kitle nezdinde kabul görerek “homojen toplum” hedefine ulaşıldığı örtük olarak varsayılmış ve bir siyasal akım olarak milliyetçilik giderek kendi alt kollarına ayrılmış, modernleşme tartışması da bireysel, siyasal ve toplumsal boyutlarından uzaklaşarak dış politika gelişmeleri ve uluslararası ekonomik sisteme entegre olma çabalarına odaklanmıştır. Ayrıca aynı zaman dilimi edebiyata dair tartışmaların seyrinde de değişikliklere tanıklık eder. O güne kadar farklı edebî türlerin altında toplandığı “millî edebiyat” başlığı, özellikle ulus-inşası süreci çerçevesinde sahip olduğu açıklayıcı vasfı giderek yitirirken, şiir ve düzyazıda farklı akım ve yaklaşımların gündeme geldikleri görülür. Fakat bu örneklerin siyaset ve edebiyat ilişkisi bakımından değerlendirilişleri önceki dönemle mukayeseli bir biçimde ve sürekliliklerle kırılmaları bir arada değerlendirecek tarzda yapılmamaktadır.

Bu durumun ellilerle birlikte yükseliş gösteren bir edebî tür olarak “köy romanı” bakımından da geçerli olduğu savı çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. 1950-1960 yılları arasında Türk romanına dair tartışmalar, köy romanının ve köy kökenli yazarların yükselişine yoğunlaşır. Yakın geçmişin modernleşme ve milliyetçilik gibi kritik temalarının göz ardı edilmesiyle yapılan tipolojiler ise, ilk planda romana yüklenen politik işlevlerin tamamlandığı ya da önceki biçimlerinden farklılaştığı varsayımıyla şekillenir. Fakat II. Dünya Savaşı öncesinin edebiyat tartışmalarında belirleyici olan modernleşme ve milliyetçiliğin ellilerin edebiyatında dikkate alınmasının tartışmaları zenginleştireceği açıktır. Üstelik bu yolla tartışma eksenini, roman türünün edebî ve sosyal hayattaki etkisinin ortaya çıktığı 1800’lerin ortasından çok partili hayata geçiş ve Soğuk Savaş dönemi gibi gelişmelere uzanan bir süreklilikle şekillenebilecektir. Ayrıca edebiyatçıların batılılaşma ve yeni rejim altındaki kimlik sorunsalı hakkında tarihçilere nazaran daha yararlı bir kaynak sundukları düşünülürse (Timur, 2002, s. 9-10, Mardin, 1992, s. 30-1), 1950’li yıllarda eser vermiş köy romanı yazarlarının da önemi anlaşılabilir.

Bu doğrultuda çalışma 1950-1960 yılları arasında yayımlanmış olan “köy romanları”ndaki toplumsal yapı ve gündelik yaşama dair yansımaları ülkenin modernleşme ve ulus inşası deneyimleri ışığında ele almayı hedeflemiştir. Gerek siyasal hayat ve kronoloji gerek edebiyat sosyolojisi açısından yeni bir dönem olarak sunulan 1950 sonrası, modernleşme ve uluslaşma gündemleri açısından içerdiği kırılma ve sürekliliklerin bu yolla ortaya konması planlanmaktadır. Çalışmanın belli bir tarihsel döneme dair edebiyat analizinden ibaret kalmaması, edebî ürünler aracılığıyla Türk modernleşmesi ve milliyetçiliği bağlamındaki yazına kronolojik ve tematik bir katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Çalışmada ilk olarak, önceki dönemin şekillendirici paradigması olan modernleşme ve ulus-inşası sürecinin edebiyat üzerindeki etkisini anlamlandırmak adına kavramsal çerçeve olarak “gecikmiş modernite” ve “ulusal alegori” kavramları tartışılacak, sonrasında bu başlıkların 1950’lilerde nasıl bir yöne evrildiği sorusu yanıtlanmaya çalışılacaktır. Gecikmişliğin romanı araçsal bir değerlendirmeye maruz bıraktığı ve dünya sistemleri bağlamında az gelişmiş ülkelerin edebiyatlarının alegorik bir vasıf taşıdığına

dair saptamaların köy romanı özelinde ne kadar geçerli olduğu ve bunun dönemi önceliklerden ne ölçüde farklı kıldığı yine bu bölümde tartışılacaktır.

Türk Romanını Konumlandırmak: Gecikmişlik ve Alegori

Romanın Türkiye’nin de aralarında yer aldığı çeşitli coğrafyalarda taşıdığı anlam ve işlevin Batı’dan farklı olduğuna dair savlar siyaset bilimi ve edebiyat yazınında önemli yer tutmaktadır. Buradaki temel vurgu, modernleşme konusunda yaşanan gecikmişliğin ve/ya kapitalist ilişkiler kapsamında çevrede yer almanın ilgili örneklerde edebiyatı ve özellikle romanı araçsal bir konuma ittiğidir. Kuşkusuz modernleşme süreci ile edebiyat tarihi arasında yoğun bir kesişme söz konusudur. Bu belli açılardan modernitenin etkisinde kalan alanın genişliği ve çeşitliliği ile de ilgilidir. Örneğin Tekeli (2007, s. 19-20) modernitenin dört temel boyut üzerinde geliştiğini söylerken, ekonomi ve dolayısıyla kapitalizme; geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş, kendi akıyla kendi yönlendiren bireye; yeni kurumsal yapılara ve dolayısıyla ulus-devlete ve son olarak birbirlerine indirgenemeyen otonom alanlar olarak bilgi, ahlak ve sanatın belli bir nesnellik ve evrensel geçerlilik iddiasının konusu olmasına göndermede bulunur.

Bir edebi tür olarak romanın tarih sahnesine çıkışı ile modernleşmenin bu dört boyutu arasında bir kesişmeden bahsetmek mümkündür. Modernitenin ekonomik, kurumsal, bireysel ve ahlaki/etik boyutlarının her birinde izine rastlanabilecek olan burjuvazi, edebiyatta yeni bir tür olarak romanın yükselişine vesile olmuştur. Roman, yükselen burjuvazinin ihtiyacını duyduğu yeni edebi tür olarak tarih sahnesine çıkar (Timur, 2002, s. 18-9, Dino, 1978, s. 177). Üstelik bu durum yeni bir ideoloji olarak liberalizm ve yeni bir epistemoloji olarak ampirik pozitivizmin karakteristiklerini de yansıtır (Parla, 1993, s. 9). Fakat bu açıklamanın beraberinde getirdiği en kritik soru, romanın Batı dışı örneklerdeki yükselişinin ne şekilde açıklanacağıdır.

Bu noktada “gecikmiş modernleşme” kavramsallaştırması (Jusdanis, 1998) modernleşme sürecinin farklı coğrafyalardaki deneyimlenme biçimi ve bunun edebiyatın amaç ve içeriğine dair etkisini gösterme olanağı sunar. Jusdanis’e göre (1998, s. 11) modernlik, Batı Avrupa toplumunda 16. yüzyılda biçimlenmeye başlayan ve yepyeni bir toplumun yapısal özelliklerine karşılık gelir. Bu kapsamda sanayileşme, anayasal kısıtlamalar ile iktidarlarının sınırlandırılması, bürokrasinin yükselişi, kent merkezlerinin büyüüp kalabalıklaşması, okuryazarlığın ve kitle eğitiminin yaygınlaşması, sekülerleşme, içsel psikolojik benliğin ortaya çıkışı ve işlevsel farklılaşma gündeme gelir. Batı Avrupa dışında moderniteyle ilişkiler ise farklı bir seyir izler. Egemen ile azınlık, çevre ile merkez, prototip ile kopya arasındaki muhtemel gerilimler etkisinde şekillenen gecikmiş modernite hem taklit eden hem de yaratan, hem takip eden hem de direnen bir başka modernliğe karşılık gelir (Jusdanis, 1998, s. 10).

Bu “başka” modernleşmenin seyri, modernleşmeye dair araç ve kurumların şekillenmesinde de de gözlenebilir ki bunlardan biri de edebiyattır. Örneğin roman türü, gecikmişlik karşısında örnek alınan modele ivedi olarak yetişmek adına “ithal” edilir ama Avrupa’daki muadilleri gibi işlev göremez (Jusdanis, 1998, s. 11). Romanın anlamlandırılması, değerlendirilmesi, yorumlanması modernleşme sürecinin uzantısındaki “millilik” arayışıyla şekillenir. Modernleşmenin kurumsal boyutunda ulus devletin ve ulus kimliğinin inşası gündeme gelirken romanın gelişimi de, estetikten ziyade bu yöndeki hedeflere ulaşabilme kaygısı ile şekillenir.

Modernleşmedeki gecikmişlik ya da eksikliğin edebiyat alanındaki tezahürlerini analiz eden bir diğer isim de Fredric Jameson’dır. Jusdanis’in tarihsel gelişimi Batı ve Batı-dışı arasında bir karşılaştırma ile okuyuşunu andırır şekilde Jameson da birinci dünya ile üçüncü dünya arasında güncel bir mukayeseye başvurur. Yaklaşımının odağında tüm üçüncü dünya metinlerinin zorunlu biçimde alegorik olduğu savı ile bunların ulusal alegoriler olarak okunmaları gerektiği vurgusu yer alır (Jameson, 2016, s. 372). Sözlük anlamıyla alegori, “bir düşünceyi, duyguyu inandırıcı ve etkili kılmak için, daha çok soyut kavramları somutlaştırarak yani simgeleri kullanarak anlatma yöntemidir” (Karataş, 2001, s. 27). Bu yöntemin daha çok öğretici eserlerde tercih edilmesi, Jameson’un bu tanıma yönelmesinin gerekçelerinin de ipuçlarını verir.

Jameson’a göre birinci ve üçüncü dünya arasında edebiyatın anlam ve içeriğini de etkileyen temel bir farklılık bulunmaktadır. Buna göre birinci dünya geçerli olan kültürel özellikler, özel ile kamusal ve şiiresel

ile siyasal alanlar arasında katı bir ayrımı içerir. Bunun neticesinde de özel hayattaki deneyimlerin siyasal dinamiklerin soyutlamalarıyla bağdaşmadığı kanaati yerleşir. Ancak üçüncü dünyada durum daha farklıdır. Her ne kadar yine kamusal ve özel alan ayrımları bulunsun da, aralarındaki ilişkiler bütünüyle farklı olduğu için, “Üçüncü Dünya metinleri, hatta görünürde özel alana özgü ve gerçek bir libidinal dinamikle donanmış olanları bile, ulusal alegori biçiminde bir siyasal boyutu zorunlu olarak yansıtırlar: Özel bireysel yazgının öyküsü, her zaman kamusal Üçüncü Dünya kültürünün ve toplumunun kuşatma altındaki durumunun bir alegorisidir.” (Jameson, 2016, s. 372-73). Burada kamusalın özel üzerindeki etkisine işaret eden Jameson, bireyin öyküsünü anlatan roman türündeki metinlerin de bir yönüyle kamusal, siyasal ve kolektif olana dair alegorik bir anlatı olduğunu iddia eder. Siyasal ve kamusal çerçeveyi belirleyen ise milliyetçiliktir. Jameson’a göre üçüncü dünyanın politik ve toplumsal karakteristikleri, milliliği ön plana çıkarmakta ve edebiyatı da onu temsil eden bir araç haline getirmektedir. Bunun roman üzerindeki etkisi de açıktır: Romanlar bireysel bir özellik ya da öyküyü anlatıyor gibi görüldüğünde dahi, o bireyi dış dünyanın temsiline indirgemekte ve onu milliyetçi perspektifin yansıtılmasında kullanmaktadır.

Kuşkusuz Jameson’un bu tezi, özellikle üçüncü dünyaya atfettiği homojenlik başta olmak üzere çeşitli açılardan eleştirilere uğramıştır (Ahmad, 1987, Szeman, 2003). Ancak Jusdanis’in “gecikmiş modernite” örneklerinde edebiyatın anlam ve içeriğinin şekillenmesine dair yaklaşımı ile Jameson’un üçüncü dünya metinlerinin “ulusal alegoriler” olarak okunabileceğine dair iddiası Türkiye örneğini açıklamada önemli yararlar sağlamaktadır. Keza romanın bu coğrafyada ortaya çıkışı farklı bir seyirle, tam olarak modernleşme ve milliyetçilik kavramlarının kesişiminde şekillenir.

Türkiye’de roman, Avrupa’daki gibi sosyal ve siyasi bir gereğin sonucunda ortaya çıkmamıştır. Keza süreci feodaliteden kapitalizme geçişle, burjuvazinin yükselişiyle ya da kabul görmeye başlayan bir kategori olarak “birey” ile irtibatlandırmak mümkün değildir (Moran, 2010, s. 9, Naci, 2002, s. 14). Bilakis tıpkı Belge’nin belirttiği gibi roman, “belirli bir okur kitlesinin beğenisine ve gereksinimlerine cevap vermek üzere değil, Batı’da yazıldığı için yazılmıştır” (Belge, 1998, s. 19). Tanzimat’ın hukuki, ekonomik ve siyasal reformlarının bir boyutu da edebiyat yaşamında görülmüş, zaten ilk roman yazarları da bu reformcu kesimin mensuplarından çıkmıştır. Dolayısıyla reformların kurumsal ya da pratik düzenlemeleri ile romanın örnek alınması birbirlerine benzer bir yaklaşımın mahsulü olmuş; tıpkı anayasa, hukuk ya da teknolojik özellikler gibi roman da reformcu elitler tarafından muasır medeniyetin bir parçası olarak nitelendirmiştir (Evin, 1983, s. 10, 96).

Tanzimat sonrası Osmanlı romanı, Avrupa’dan iktibas edilme biçimi kadar, ele aldığı konular, karakter ve olay örgüleri bakımından da bir gecikmişliğin yansımalarını içerir. Keza roman aracılığıyla yürütülen en temel tartışma doğru batılılaşmanın nasıl olacağı hakkındadır. Türk edebiyatının en uzun tartışmasına karşılık gelen bu konu, Tanzimat’tan 1950’lere kadar Türk romanının ana sorunsalı olmuş; ayrıca romanın işlevini, kuruluşunu ve tiplerini de önemli ölçüde belirlemiştir (Moran, 2010, s. 24).

Romanın politik ve düşünsel tartışmaları dile getirmede bir araç olma vasfı cumhuriyetle birlikte pekişecektir. Bu noktada Jusdanis’in de ileri sürdüğü üzere ulusal kimliğin teşekkülü ve kitlelere kazandırılması gayretinde romanlar pedagojik ve iletişimsel işlevler yüklenir. Yürütülen tartışmalarda konu ve karakterler de ulusun şanlı geçmişine ve yüceliğine, ulusa yönelik tehditlere ve ulusal bilinci pekiştirmeye başlı olarak şekillenir. Sonuç itibarıyla roman, okuyucunun daha önce hiç görmediği kişilerle kendini aynı bütünün parçası olarak görmesi ve kendini hiç görmediği yerlere ait hissetmesi bağlamında bir “hayali cemaat”in (Anderson, 2009) ortaya çıkmasına çabalar.

Farklı siyasal gündemlerde şekillenmiş geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi romanlarının ortak noktaları ise sahip oldukları alegorik karakterdir. Başta roman kişilerinin karakterlerden ziyade “tip”leri içermesi olmak üzere bu vasıflar, Türk romanı için ulusal alegori iddiasına başvurmayı olanaklı kılar. Romanların şahıs örgüsü, tayin olunmuş bir kategorinin özelliğini taşımakta ve kendilerine yüklenen işlev doğrultusunda hareket etmektedir (Moran, 2010, s. 330). Dolayısıyla Jameson’un tezi hakkındaki tüm eleştirilere karşı Türkiye örneğinde anlamlı bir içeriğe sahiptir ve eleştirmenler de bu durumun altını çizer. Örneğin Parla (2011, s. 319) bu argümanın erken dönem Türkçe romanlarını özetlemenin en iyi yolu olduğunu söylerken, Belge (1998, s. 69) Ahmet Mithat Efendi’nin Rakım Efendi ve Felatun Bey’inden itibaren alegorinin doğulu ve batılı değerlerinin belli olduğunu ve sonraki yazarların da bu damarlardan beslendiğini ifade eder.

Özetle Türk romanı, 1950’lere gelindiğinde bazı vasıfları taşımayı sürdürmüştür. Batı karşısında Batı’ya yetişebilme kaygısı, gecikmenin verdiği ruh hali ile yoğun bir kurumsal iktibası beraberinde getirmiş, roman da bunlardan biri olmuştur. Ancak bu araçsal durumun önce modernleşme, sonrasında uluslaşma gibi kapsamlı politik programlarla iç içe oluşu, edebi metnin değerlendirilmesinde estetik ya da beğeniden önce siyasal işlevi ön plana çıkarmıştır. “Normal zamanlarda hükümlerini icrada tamamiyle serbest bırakılması icap eden estetik kaidelerinin ehemmiyeti, inkılâp devirlerinde ikinci derecede” görülmüş (Nabi, 1937, s. 16-7) ve “yarar”ı güzelliğin önüne geçirmiştir.

1950 ise sadece siyaset ve ekonomide değil edebiyat açısından da önemli bir milattır. Bu dönemde Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi ve kapitalist gelişim sürecinin seyri romanda da yeni bir yaklaşım olarak köy romanını ortaya çıkarmıştır. Belirtildiği üzere batılılaşmanın romanların içeriğini etkilemesi bu yıllara kadar devam ederken, köy romanının ortaya çıkış ve yükselişinin bir paradigma değişimine karşılık gelip gelmediği ise kritik bir soru oluşturur. Bunun yanıtı o güne kadar süreklilik arz eden iki vasfın, modernleşmedeki gecikmenin romanı araçsallaştırması ile romanların alegorik bir vasıf taşıması durumunun yeni dönemdeki seyri üzerinden verilebilecektir.

Yöntemsel Çerçeve

Çalışmada 1950-1960 yılları arasında yayımlanmış köy romanlarının modernleşme ve alegori olguları çerçevesinde nasıl bir içeriğe sahip olduğu sorusunun yanıtlanması amaçlanmıştır. Bu türün kendinden önceki roman geleneğinden belli noktalardan farklılaşsa da, modernleşme tartışmalarından bağımsız olmadığı ve alegorik vasfını sürdürdüğü çalışmanın temel savını oluşturmaktadır. Bu tartışma öncesinde ise köy romanının temel özelliklerinin üzerinde durulması gerekmektedir.

Köy romanı, ellili yıllarda farklı bir yazar profili, farklı mekan ve anlatı özellikleri ile yükselir, hatta yaklaşık yirmi yıl sürecek bir “salgın” halini alır (Çavdar, 2009, s. 182). Metinlerde önceki dönemin doğu-batı çekişmesinin yerini köy üzerinden ortaya konan bir ezen-ezilen ilişkisi almış, erken Cumhuriyet dönemi eserlerinden farklı olarak köy hayatının sefaletini monoton ayrıntılarla gösteren uyumsuz bir natüralizm ön planda olmuştur (Seyhan, 2014, s. 120). Köy, geçmiş şiir ve romanlarında ortaya konan idealize edilmiş pastoral görüntüden oldukça uzak biçimde yoksulluğun, cehaletin, ilkel yaşam koşullarının hüküm sürdüğü, insanların sömürüldüğü bir yerleşim alanı olarak betimlenmiştir (Moran, 2001, s. 322).

Köy romanının ortaya çıkış ve yükselişi Irmak (2018) tarafından toplumsal (demografik), kişisel (yazarların sahip oldukları ideoloji, hayat deneyimleri) ve tesadüfi nedenler üzere üç grupta incelenir. Nüfusun köylerde yoğunlaştığı bir coğrafyada toplumsal meseleleri konu edinmek, kaçınılmaz olarak köye bakmayı gerektirmiştir (Irmak, 2018, s. 18). Yaşanan politik gelişmeler de bu süreçle doğrudan ilişkilidir. Rejimin liberalleşmesi ve serbest seçimlere geçiş, köylüleri hem siyasete hem de edebiyata dahil etmiştir (Karpaz, 2009, s. 181). Yazarların değişen profilleri de köy romanının yükselişinde önemli bir etkidir. Romancılar Tanzimat’tan itibaren hep yüksek devlet kademesindeki kişiler ya da onların aileleri arasından çıkmış, II. Meşrutiyet’ten itibaren de yazarların iktidara yakınlığı teşvik edilmiştir. 1945’ten sonra ise “ilk defa devlet, parti, kapı gibi yerlerden hiçbir destek görmeden” ortaya çıkan yeni yazarlar kuşağından bahsedilebilecektir (Alangu, 1965, s. VIII). Bu durum Cumhuriyet’in başta Halkevleri ve özellikle Köy Enstitüleri gibi eğitsel adımlarının meyvelerini vermesiyle de ilişkilidir.

Toplumun yüzde seksenlik kesiminin dahil olamadığı bir edebi yaşamda yazarlık küçük bir azınlığa mahsus iken Enstitüler, köy edebiyatının gerçek manasıyla başlamasına vesile olmuş, köylüyü kendi çabasıyla edebiyata sokmuştur (Karpaz, 1962, s. 38). Okul müfredatlarında edebiyata geniş yer verilirken, Köy Enstitüleri Dergisi aracılığıyla edebi üretim de teşvik edilmiştir (Yalçın, 2003, s. 85). Nihayet enstitü mezunu ve köy öğretmeni Mahmut Makal’ın 1950’de yayımlanan *Bizim Köy* eseriyle Türk edebiyatında yeni bir dönem açılmıştır.

Bu eseri başlangıç kabul ederek ve mevcut edebiyat antolojileri, roman yıllıkları ve diğer ikincil materyaller üzerinden oluşturulan 1950-1960 yılları arasında yayımlanan köy romanları listesi (Bkz. Tablo 1) araştırma sorusunun yanıtlanabilmesinde odaklanılan örneklemi oluşturmuştur. Türün ön planda olduğu yaklaşık 25 yıllık süre yerine ilk on yılına odaklanma tercihi, bu dönemdeki metinlerin bizatihi köy romanının kanonik örneklerini oluşturmasından ötürüdür.

Tablo 1. 1950-60 Yılları Arasında Yayımlanan Köy Romanları

Yazar İsmi	Roman İsmi	Yayın Yılı ²
Mahmut Makal	Bizim Köy	1950
Orhan Hançerlioğlu	Karanlık Dünya	1951
Orhan Hançerlioğlu	Ekilmemiş Topraklar	1954
Orhan Kemal	Bereketli Topraklar Üzerinde	1954
Samim Kocagöz	Yılan Hikayesi	1954
Kemal Tahir	Sağırdere	1955
Yaşar Kemal	İnce Memed	1955
Yaşar Kemal	Teneke	1955
Kemal Tahir	Körduman	1957
Kemal Tahir	Rahmet Yolları Kesti	1957
Reşat Enis	Despot	1957
Fahri Erdiç	Alinin Biri	1958
Kemal Tahir	Yediçınar Yaylası	1958
Sunullah Arısoy	Karapürçek	1958
Talip Apaydın	Sarı Traktör	1958
Cengiz Tuncer	Hacizli Toprak	1959
Fakir Baykurt	Yılanların Öcü	1959
Kemal Tahir	Köyün Kamburu	1959
Talip Apaydın	Yarbükü	1959

Köy romanlarının modernleşme tartışmaları çerçevesindeki konumu ile alegorik bir vasıf taşıyıp taşımadığının yanıtlanmasında başvurulan yöntem eleştirel söylem analizidir (Blommaert, 2005). Bu analiz, söylem pratikleriyle yetinmemesi ve söylemi şekillendiren iktidar ilişkileri ve ideolojik yapıları dikkate alması nedeniyle önemsenmektedir (Fairclough, 2006, s. 11). Keza edebiyat dünyasının şekillenışı ve çoğunluğu öğretmen ve dolayısıyla devlet memuru olan romancıların tabi oldukları kurallar da iktidar ilişkileri altında şekillenmektedir.

Analizde öncelikle metinlerin modernleşmenin farklı boyutlarını ne ölçüde yansıttıkları sorgulanmıştır. Ardından alegori tartışmalarının odağında yer alan tip ve karakter ayrımının romanlarda ne ölçüde gözlendiği, eserlerdeki temel figürlere odaklanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Konu edinilen romanlar bu iki temel analiz biçimi bakımından eşit düzeyde verim sağlamamış, bu da bulguların ortaya konması ve yorumlanmasında bazı metinlerin daha fazla ön plana çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

Köy Romanını Konumlandırmak: Modernleşme Tartışmaları ve Yeni Bir Alegori

Köy romanları, sundukları içerik ve olay örgüleri itibarıyla 1950 öncesi Türk romanlarının büyük kısmında gündemde olan modernleşme tartışmalarından bütüncül bir kopuş arz etmemekte, bilakis modernleşmenin kapsam ve boyutlarının ele alınma biçimlerini zenginleştiren bir katkı sunmaktadır. Tanzimat'tan 1950'lere uzanan süreç boyunca modernleşme/batılılaşma sürecinin dar bir çerçevede alındığı, özellikle de simgenin özün, parçanın da bütünü yerini aldığı bir yöntemin yaygın olduğu yönünde eleştiriler söz konusu olmuştur (Yavuz, 2007). Bu noktada köy romanı ise, bütünü temsil edecek parçaları arttıran bir vasıf taşımış, modernleşmenin etki ettiği gündelik yaşamı daha önce değinilmemiş boyutlarıyla gündeme getirmiştir. Ayrıca modernleşmenin cemaatten cemiyete, dinselden sekülere, kırsaldan kente,

² Tabloda romanların ilk yayım yılları verilirken, metin içi atıflar ve kaynakçada araştırmada kullanılan baskının yılı belirtilmiştir.

tarımdan sanayiye ve feodaliteden kapitalizme uzanan farklı geçişleri içerdiği göz önüne alındığında, mekan olarak köyü yansıtan edebiyat, geçişin taraflarının geniş perspektiften ele alınabilmesine olanak sağlamıştır.

Bu çerçevede köydeki ekonomik yaşamın ve dönüşümün romanlara yansıma biçimi, modernleşmenin önemli bir boyutunun merceğe altına alınması anlamına gelmektedir. Köy romanlarının ilk örneklerinden itibaren ekonomik sorunlar en çok işlenen konu olurken ele alınan konunun detaylarından bağımsız olarak köylünün ekonomik geriliği ve sıkıntıları mutlaka vurgulanmıştır (Kaplan, 1997, s. 76). Bunu mümkün kılan ise öncelikle roman yazarının realist perspektifidir. “Karınlar doymaksızın köyleri fikir ve vicdan yoluyla fethetmenin mümkün olmadığı” vurgusu (Tankut, 1939, s. 5) bir yönüyle ulus-inşası ve modernleşme gibi yukarıdan aşağı uygulanan projelerin sınırlılıklarına işaret ederken, romanların içeriği de bu yaklaşımı detaylandırmıştır. Orhan Hançerlioğlu'nun *Ekilmemiş Topraklar*'ı bunun örneklerinden birini oluşturur, toprak mülkiyeti sorunu yerine sahip olunan toprakların ekilememesini dair anlattısıyla, ekonomik sıkıntıların heterojenliğine de işaret eder. Romanda savaşların ve sağlıksız koşulların tarımda çalışacak işgücünü erittiği bir köyde vergi yükü ve borçlanma nedeniyle öküz alacak parası olmayan aile çözümünü çocuk yaşta kızlarını içgüveysi olarak gelecek bir damatla evlendirmede görmektedir (Hançerlioğlu, 1954, s. 37-38). Roman önceki dönem anlatılarda kritik bir konu olan evliliğe dair tartışmalara da yeni bir boyut katar. *Ekilmemiş Topraklar* ekonomik gereklerin Medeni Kanunu ve dolayısıyla kadını nasıl ikincilleştirdiğini örnekler.

Anadolu'daki bir diğer ekonomik sorun ise kendi toprağına sahip olmayan ya da sahipken bu toprakları çeşitli nedenlerle kaybetmiş olan köylülerin durumudur. Tarımda kapitalizm-öncesi üretim ilişkilerinin tasfiyesi, köylünün mülksüzleşerek proleterleşmesi ya da köyde yokluk içinde erimesi bu noktada romanlarda değinilen hususlardan olmuştur. Mülkiyet meselesinin dolaylı odağını oluşturduğu en önemli anlatının Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'i olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Köy romanına ilişkin olarak “kırsal yaşama ilişkin gözlemler düzeyinde kalındığı ve dünya görüşü içinde yerine oturmaman küçük ve kopuk kesitlerin iddiasız gerçekçilik geleneği ile sunulduğu” yönündeki eleştiriler karşısında (Yavuz, 1977, s. 96), Yaşar Kemal önemli bir istisnayı sunmaktadır. Keza Memed'in Abdi Ağa ile çatışması her ne kadar geçmişte maruz kaldığı olumsuzluklar ve sevdiği kıızı kurtarma çabasıyla alakalı olup eşkiya olarak dağa çıkmasıyla sonuçlanmışsa da var olan sorunun kalıcı çözümünü mülkiyet meselesinin hallinde görece denli geniş bir perspektifi de örneklemektedir:

Memed, heyecanını dizginledi:

“Demem odur ki Emmi, bu topraklar o gavurun babasının malı değil (...) Bu topraklar herkesindir... Toprağı o gavur yaratmadı. Beş köy köle gibi ona çalışır. Çukurovada Ağa da yok, bir şey de yok. Hasan Onbaşıyı bir dinleseydin !...”

Durmuş Ali:

“Bu topraklar herkesindi eskiden. Bu gavurun babası çıkmadan. Allem etti, kallem etti, toprakları elimizden aldı. Ondan evvel herkes canının istediği yeri canının istediği gibi ekerdi.”

Memed:

“İşte,” diye parladi. “İşte gene öyle olacak. Tam öyle olacak.” (...)

Memed:

“Kulluk bitti,” diye berkiştirdi. “Ölünceye kadar bu toprakları bekleyeceğim. Elimde silah.”

(Yaşar Kemal, 2013, s. 320-21)

Yaşar Kemal, kapitalizmin gelişimiyle büyük ekonomik değişimlere maruz kalan Çukurova'nın romanını yazarken bir yönüyle modernleşmenin merkezileşme ve nüfus politikası gibi boyutlarına da ışık tutmaktadır. Keza *İnce Memed*'in anlatısı “devletin göçebe aşiretleri yerleşik düzene geçmeye zorlaması, toprakların bir aşiret aristokrasinin elinde toplanmasıyla bir feodalitenin oluşması, köyden göç ve topraksız köylünün proleterleşmesi” sürecinin (Gürsel, 1993, s. 15) başlangıç noktasına karşılık gelmektedir. Bahsedilen proleterleşme sürecinin detaylandırıldığı diğer örnekler ise Kemal Tahir'in *Sağırdere*'si ile Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde*'sidir. Kemal Tahir köyden Ankara'ya göçen karakterler aracılığıyla “gurbetçi”lerin hem kentte yaşadıkları sorunlara hem de köy ve kent arasındaki sıkışmışlıklarına işaret ederken (Kemal Tahir, 1991, s. 65), köylünün sıkışıkça gurbet demesini eleştiri konusu eden

karakterleriyle, gurbette bulunulan süreyi işe yaramazlık olarak betimler (Kemal Tahir, 1991, s. 135). *Bereketli Topraklar Üzerinde* ise köylünün köydeki açlığına şehirde de çare bulamayabileceğini gösterir. Adeta mitolojik bir yol anlatısı niteliği taşıyan romanda köyden çıkan üç kişiden ikisi şehirdeki zorlu çalışma şartları altında ölürlür (Orhan Kemal, 1972, s. 329). Diğer yandan roman yokluğa işaret edışı dışında, köy ile kent arasında kurduğu karşıtlıkla da önem arz eder. Orhan Kemal romanda, modernleşmenin bir parçası olan kırsal yaşamdan kentsel yaşama geçişin ekonomik olanaklar ve yaşam şartları arasında olduğu kadar, farklı değerler ve ahlaki kodlar bağlamında da yaşandığını vurgular. Uysal'ın (2004, s. 17) betimlemesiyle “sakin ve durağan bir hayattan hızın ve hareketin olduğu yere, premodernden moderne” bu yolculuk ezen-ezilen ilişkisinin köy-şehir üzerinden örneklendirildiği bir durakta sona erer.

Dönemin köy romanları, köyden kente yönelen olumsuz bakışın farklı boyutlarını da içermektedir. Örneğin *Körduman*'da şehir, “iki kardeşin birbirine elli yıl rastlamadığı” bir yer olarak eleştirilirken (Kemal Tahir, 2019, s. 413), “şehirli” gibi giyinip kokular sürmek vergi tahsildarlarına özenmek şeklinde yorumlanmaktadır (Kemal Tahir, 2019, s. 39). Diğer yandan köyden kente bakışa dair kimi örnekler, yine modernitenin dönüştürdüğü unsurlardan ulaşım, haberleşme ve teknolojinin romanlardaki temsili de olurlar. *İnce Memed*'in geçtiği mekanın, “dünyanın dışında kendine göre apayrı kanunları, töresi olan bir dünyadır. Dikenlidüzünün insanları, köylerinden gayrı bir yeri bilmezler hemen hemen (...) Dikenlidüzünün köylerinden, insanlarından, insanların ne türlü yaşadıklarından da kimsenin haberi yoktur” şeklinde betimlenişi, köy romanına konu olan birçok diğer mekan için de genellenebilir. Örneğin *Bizim Köy*'de başbakanın istifası ve yerine geçenin kim olduğundan üç aylık bir gecikmeyle haberdar olunur (Makal, 1978, s. 145). Bu kopukluğu gidermeye dönük girişimler kuşkusuz bulunmaktadır. Nitekim *Sağırdere*'de köylülerin tren ile Ankara'ya ulaşması mümkündür. Ancak burada da ulaşım olanaklarının varlığı her zaman olumlu karşılanmaz, “trenin köylünün ahlakını bozduğu” eleştirilerine rastlanır (Kemal Tahir, 1991, s. 149).

Modernleşme ve özellikle de Batılılaşma tartışmalarında karşılaşılan ve “Batı'nın teknolojisini almak” biçiminde özetlenebilecek olan söylem, köy romanlarında farklı biçimlerde konu edilmektedir. Teknolojik olanakların daha iyi bir hayatın ve varlıklı olmanın göstergesi olarak yorumlanmadığı bir örnek *Sarı Traktör*'dür. Roman, makine gücünün insan ve hayvan gücünden üstün olduğu anlayışını sergilerken (Kaplan, 1997, s. 231), Arif'in traktöre olan ilgisi bizzat kendisi tarafından bir aşk olarak sunulur (Apaydın 1983, s. 32). Ancak teknoloji *Bereketli Topraklar Üzerinde*'de Ali'nin ölümüne yol açan bir tür “masalsı bir ejderha” da olabilmektedir. Burada patozun işçileri insanlıktan çıkarırken, patron için “çuvallara altın sarısı buğday akıtan” bir simge olarak sunumu dikkat çeker (Moran, 2001, s. 65). Bu yönüyle romanlar, teknolojiyi mutlak bir olumlu bir gelişme olarak görmektense, kime yarar sağlandığını sorgulayan eleştirel bir perspektifi sergilerler.

Modernleşmenin kurumsal boyutunun en önemlisi devlet aygıtının etkinleşmesi ve en ücra noktalara kadar nüfuz edebilmesidir. Bu bakımdan köyün ve köylünün devletle ve siyasal iktidarla ilişkisinin seyri kurumsallaşmada kaydedilen aşamayı gösterebilecektir. Konu hakkında ise benzer vurgular ön plana çıkar: “Köylünün devletten gerekli ilgiyi göremediği, devletin güçlülere yana olduğu, idarenin bozukluğu, verginin köylüye yarattığı yükü gibi hususlara değinilir” (Kaplan, 1997, s. 247). Örneğin *Hacizli Toprak*'ın kötü karakteri Mastan Ağa olsa da onun kötülüğünü pekiştiren memurlar ve diğer yöneticilerle olan yakınlığıdır. Mastan bir köye gelmesi beraberinde haciz memurlarının gelmesi demektir (Tuncer, 1960, s. 19), satışa çıkan arsaların da alıcısı hep o olur (Tuncer, 1960, s. 166).

Ulus-devletle birlikte merkezi otoritenin tesisi başlıca amaçlardan biri olsa da, köy romanları bu konudaki yetersizlikleri yansıtan birçok detayı içermektedir. Osmanlı döneminde merkezi otoritenin yokluğu / yetersizliği *Yediçınar Yaylası*'nda “İstanbul'da okunan ferman buraya yetişemez. Aralıkta bir yerde kaybolur” sözleri ile özetlenirken (Kemal Tahir, 1996, s. 13) üç cilde yayılan anlatı, kuşaklar değişse de bu durumun değişmemesine yer verir. *Alinin Biri*'nde okuldaki İstiklal Marşı töreni ancak muhtarlardan ödünç alınan bayrakla yerine getirilebilir, çünkü okulun kendi bayrağı yoktur. Üstelik törenler marş yerine kelime-i şahadet getiren köylüler eşliğinde yapılabilir (Erdinç, 1970, s. 100). Fakat aynı devlet gücünü, köylülerden toplanacak parayla il merkezine bir heykel yapılmasında gösterebilmektedir:

Yani arkadaşlar, kısacası bu toplantıda, şehirdeki çarşının ortasına bir büyük heykel dikmeğe karar vermişler. Bunun için derhal teşebbüse geçmişler (...) Tevatür büyük bir şey olacak, Nedenine gelince, on yıldır hükümet ölüm cezalarını, mahpus cezalarını arttırdı. On yıldan bu yana, adam öldürmeler, ırza geçmeler, ev soymalar, kafa yarmalar yok oldu. Gerçekten yok olmuştur (...) Bir büyük özgürlük içinde yaşadığımızdan, vilayet çarşısının ortasına, çok büyük ve çok yüksek bir heykel dikmeğe karar vermişler. Ne kadar güzel bir fikir değil mi komşular? Barışıklık için, güvenlik için, özgürlük için heykel dikecekler! Kaymakamlar: “Hayhay” demiş Valiye. Tabii biz de Kaymakama “Hayhay” dedik. Ortada demokraticlik olduğu için itiraz olmaz. İtiraz bozgunculuktur. Meşhur cevaptır yani, ön teker nere giderse arka teker de oraya gider. Biz de zorunluyuz Kaymakamın dediği yere gitmeye. Elindeyse gitme. Zorla götürürler. (Baykurt, 2006, s. 93).

Yılanların Öcü’nde yapılacak heykel için adeta bir seferberlik yaratan “devlet”in kendi ilke ve ideallerini köylülere ulaştırmayı misyon edilmiş öğretmenleri yalnız bırakması ise romanlarda eleştiri konusu edilen bir husustur. *Karapürçek*’in idealist öğretmeni köylülere kendini kabul ettirebilmek için Cuma namazlarına gitmesine, kendi kurguladığı “ölmüş nişanlısı” için mevlit okutmasına rağmen başarılı olamaz, ama en büyük darbeye de milli eğitim müfettişi tarafından görevden alınması ile maruz kalır (Arısoy, 1972).

Kuşkusuz 1950’leri önemli kılan bir husus, siyasi iktidarın seçim neticesinde el değiştirmiş olmasıdır. Bunun köydeki yaşantıya etkileri ise romanlara konu olmamıştır. Öyle ki Kaplan (1997, s. 206) siyasi çekişmeleri ele alan tek örneğin *Yılan Hikayesi* (Kocagöz, 1954) olduğuna dikkat çeker. “Meclise girmek isteyen ağalar, beyler, ta ayağımıza kadar gelip yalvar yakar olacaklar. Bizim dertlerimizi, isteklerimizi yapacaklarına yemin billah edecekler” (Kocagöz, 1954, s. 102-03) ifadesinden de anlaşılacağı gibi siyasi sistemdeki yeniliklerin köyde bir heyecan yarattığı aşikardır. Ancak bu, romanların Demokrat Parti’ye olumlu yaklaştıkları anlamına gelmemektedir. Henüz 1950 seçimlerinin yapılmadığı ve dolayısıyla iktidarın el değiştirmedeği bir süreci konu edinen Makal’ın aktarımında köylüler, özellikle din dersi gündeme gelmesiyle birlikte yeni partiden beklentilerini arttırlar: “İmanım demirkıratlar! Siz her dediğinizi yaptırıyorsunuz. Bu sene din dersini goydurdular mı, gelecek sene de kendileri çıkar başa. Esas öteki Müslüman yazısıyla beraber fesi getirirler gine.” (Makal, 1978, s. 149). Erdinç ise Demokrat Parti’ye dönük ilginin kaynağına, geçmişte CHP’nin köylüye yaşattıklarını yerleştirir:

Köylünün birine iki şişe şarap vermişler. Söyle bakalım, hangisi iyi bu şarabın, demişler. Seninki şişenin birini açmış. Bir yudum alıp tatmış. Ama ağız burun karışmış bunda. Şarap değil, bir acı, bir kötü su, zehir zemberek! Bunun üzerine köylü hemen öteki şişeyi göstermiş ve “Bu şarap daha iyi” demiş. “Daha onu tatmadın ya?” diyecek olmuşlar. “Lüzum yok,” demiş, “bu tattığım öyle bir şarap ki, öteki şişedeki ne olursa olsun bundan daha kötü değildir.” İşte bunun gibi köylümüz daha tadına bakmadan, hani şöyle dışına bile vurmadan demokratlara bel bağlıyor” (Erdinç, 1979, s. 139).

İnkıpların gündelik yaşama yansıma biçimleri ise romanlarda daha geniş yer bulan “siyasi” temalar olacaktır. Ancak bu konuda da işaret edilen başta laiklik olmak üzere girişilen uygulamaların köydeki yansımaları başarısızlıklarıdır. Yeni harfle eğitim yapılan okullara gidilmemesi ve onun yerine imamdan dua öğrenilmesi (Erdinç, 1979, s.101, Makal, 1978, s. 149), ciddi sağlık sorunlarında dahi “zeytin tanesini döğüp üzerine sarmak” gibi tedavilerin uygulanması (Kemal Tahir, 1991, s. 221), meydan dayağı atarak bir kişinin vücudundaki cinleri çıkarmaya girişilmesi (Kemal Tahir, 1989, s. 39) gibi örnekler gündelik yaşam hakkında bilgilendiricidir. Ancak modernleşme olgusuna içkin en dikkat çekici gündelik detayı köylülerin zamanla ve saatle ilişkileri oluşturmaktadır. Yolculuğa çıkmak köylü için “saati alafranga yapmasını gerektiren” bir durumdur keza “Ankara’da imam saati sökmez.” (Kemal Tahir, 1991, s. 146). Ayrıca alaturka ikiyi gösteren saati sekizi on geçeye ayarlamak da “besmele” eşliğinde gerçekleşir (Kemal Tahir, 1991, s. 147). Zaten “namaz vakitleri dışında zaman kavramı kimseyi ilgilendirmez” (Makal, 1978, s. 71). Bu konuda romanlar, sonraki yıllarda sosyolojik araştırmaların ortaya koyacağı “kasabada bile gündelik hayatlarını

doğanın kurallarına ya da namaz vakitlerine göre düzenleyenler tamamen kaybolmamıştır” şeklindeki saptamaları (Kıray, 2006, s. 225) çok daha erken bir tarihte yansıtmasıyla dikkat çeker.

Özetle köy romanları, önceki dönem roman geleneğinin modernleşmeye dair muhtevasını genişletmiş, tema ve mekan bakımından dar kapsamda ele alınan modernleşme tartışmalarını köy üzerinden bir zenginleştirmeye tabi kılmıştır. Ancak bu noktadaki başarı, romanın alegorik vasfının aşılması meselesinde yinelenememektedir. Köy romanları, önceki dönem edebiyatında belirgin olan ulusal alegorilerden farklılaşmış, ancak ulusal olmasa da alegorik kalan bir görünüm arz etmiştir. Erken Cumhuriyet dönemi romanı, milliyetçi söyleme kaynaklık eden ve onu yaygınlaştıran bir vasıf taşımıştır. Milliyetçi söylem dünyayı “biz” ve “onlar” şeklinde bölmek, hegemonya kurucu olmak, kendisini doğallaştırmak ve kurumlar aracılığıyla işlemek gibi dört farklı biçim üzerinden işlerken (Özkırmı, 2010, s. 30-31), taşıdıkları ulusal alegorik vasıfla romanlar da buradaki aracı kurumlardan biri olmuşlardır. Köy romanı ise önceki roman geleneğinin ulusal alegori vasfından ve onun milliyetçi söyleme olan yakınlığından ciddi bir sapma gösterir. Öyle ki, köy romanında karşılaşılan detaylar, söz konusu söylem tipine dair bir “büyü bozumu” niteliğindedir. Temiz doğa, kuş sesleri, bin bir çiçek, köylü kızları, güzel manzaralar, cıvıltılar, şarkılar ve kaval sesleri ile betimlenen bir Anadolu olgusu köy romanında yerini gerçekliğin kurak görüntüsüne bırakacaktır. Doğanın bu niteliklerine ek olarak insan boyutu da olumsuzluklar arz edecek, örneğin taşraya göreve giden kaymakamın “misafirperver, asil, kahraman, yoksul, yiğit” olarak nitelediği kesimlerce tuzağa düşürmesi sonucu ardından teneye çaldırılarak gönderilmesini örnekleyebilecektir (Yaşar Kemal, 1967).

Diğer yandan köy romanları, alegorilerin genelinde söz konusu olan bireyin yerine tipin yer alması (Naci, 2007, s. xviii) durumunu örneklemeye devam etmiştir. Bu ayrışmada tip, içsel gelişim ve değişimlerinden pek fazla söz edilmeyip daha çok dıştan görünüşüyle ele alınan, benzerlerinin temsilciliğini yapabilmek için genel niteliklerle donatılmış bir kişi iken karakter bunun tam karşısını oluşturur (Belge, 1998, s. 23). Bu ayrım doğrultusunda köy romanları, karşımıza sıkça tipleri çıkarır. Bu örneklerde ağa ile köylü, jandarma ile köylü, köylü ile öğretmen ve genelde ezen ile ezilen arasında kurduğu ikilikler, batılılaşmacı romanın türettiği “gerici-ilerici, yobaz-aydın” gibi ikilikleri andırır. Ayrıca önceki dönem romanlarındaki tiplerin kendilerine yüklenmiş işleve göre hareket etme durumunu (Moran, 2010, s. 330-31) da yineler. Üstelik köy romanının sunduğu figürlerin tipten ziyade stereotip vasfı taşıdıkları da söylenebilir. Tip kavramına mutlak surette olumsuz bir anlam verilmeyebileceğini ifade eden Belge, klişeleşmiş roman kişileri için stereotipi önerir. Bunu da yazarın gerçek anlamda bir insan yaratmadığı, zaten yaratılmış, orta malı olmuş kişileri kopya ettiği zaman ortaya çıkan ve üç beş genel özelliğin sığ bir bileşimi olma vasfındaki roman kişisi olarak tanımlar (Belge, 1998, s. 25). Bu noktada köy romanların arz ettiği kişilerarası mücadelelerin benzerlikleri, süreçteki iyi ve kötü tarafların her birinin birer stereotip olduğu izlenimini doğrulamaktadır. *Yılanların Öcü*'nde Bayram'ın Muhtar ve Hacı'ye (Baykurt, 2006), *Alinin Biri*'nde Ali'nin Rahmi Ağa'ya (Erdoğan, 1979), *Despot*'da Fikret'in Davut Ağa'ya (Aygen, 1957), *Hacizli Toprak*'ta Hasan'ın Mastan'a (Tuncer, 1969) ve *İnce Memed*'de Memed'in Abdi Ağa'ya karşı mücadelesindeki (Yaşar Kemal, 2013) benzerlikler bu romanları iyinin/ezilenin ve kötüyü/ezene karşı savaşının alegorisi olarak görmeyi mümkün kılar.

Sonuç

1950'de Mahmut Makal'ın *Bizim Köy*'ü ile başlatabileceğimiz köy romanı geleneği, sadece bir roman türü olarak değil, edebiyat ve siyaset ilişkisinin o güne kadarki seyri bakımından da birçok yeniliğe vesile olmuştur. Tanzimat'tan II. Dünya Savaşı'na kadar olan zaman diliminde dar bir şehirli kesime has olan yazarlık misyonunun coğrafi olarak genişlemesi bu dönemle mümkün olmuş, çok partili yaşamın ilk yılları parlamenter sistem kadar edebiyat dünyasının da okur, yazar ve konu öğeleri çerçevesinde demokratikleşmesine tanıklık etmiştir. Köy romanı, literatürde sıkça tartışıldığı üzere köylünün durumunu, sıkıntılarını, kırsal bölgedeki ekonomik sorunları, eşitsizlikleri yansıtmaya gibi bir işlevi yerine getirebilmiştir. Bu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında “sanatçıların hükümetin hoşuna gitmeyecek gerçeklere değinmekten kaçınmaları, bir çeşit tatlı su gerçekçiliği ile yetinmeleri, ‘memleketin ve köyün acı gerçeğine’ uzak durmaları” (Kudret, 1987, s. 14) ile mukayese edildiğinde ciddi bir fark yaratmaktadır. Diğer yandan

edebiyat ürünlerinin diğer birçok işlevlerinin yanında eleştiri, protesto, muhalefet ve direniş gibi tavırların sergilenmesine olanak vermesi göz önüne alındığında (Halman, 2011, s. 83), köy romanının muhalif bir yazın türü olduğu da iddia edilebilecektir. Ağaların köy yaşamındaki konumu, köylülerin mülksüzleşmesi, borçlanması ve hacizler romanın konusu olmuş diğer birçok problemin kökleri tarihsel geçmişe uzanmaktadır. Bunların ancak 1950’lerle birlikte dışa vurulabilmesi ise, edebiyat dünyasının demokratikleşmesi ve muhalif bir tavır takınabilmesi ile ilgili görünmektedir. Son olarak köy romanları, o güne değin Anadolu ile ilişkili olan roman kişileri yelpazesine de yenilikler getirmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde köyü konu edinmiş Reşat Nuri ya da Sabahattin Ali gibi isimlerin kahramanları “küçük burjuva reformisti” olarak tanımlanabilecek karakterler olmuş, öğretmen, doktor, asker ya da yerel yönetici gibi karakterler ile konular işlenmiştir (Timur, 2002, s. 79). Buna karşın köy romanları, köye dair bir çok bileşeni, ağalardan eşkıyalara uzanan bir yelpazede erkekleri, kadınları ve çocukları, köyden hiç çıkmamış yaşlılarla küçük yaşta evini terk edenleri okuyucuyla buluşturabilmiştir.

Diğer yandan Türk romanının modernleşme/batılılaşma ile olan ilişkisi bakımından köy romanı yeni pencereler açmış, tartışmanın gündemini zenginleştirmiştir. Bu çerçevede modernleşmeye dair birçok geçiş ve ikilik üzerinden köyün ve köylünün konumuna dair malumat sunulabilmiştir. Özellikle batılılaşmaya dair tartışmaların simgelere odaklandığı ve altyapı-üstyapı ayrımında üstyapısal öğeleri içerdiğine dair eleştiriler dikkate alındığında, köy romanının katkısı daha iyi anlaşılır.

Köy romanların alegorik bir vasfının olup olmadığı konusu ise daha karmaşık bir tablo sunar. Öncelikle köy romanının dahil edildiği realizm, natüralizm ya da toplumsal gerçekçilik gibi edebi akımların çerçevesi düşünüldüğünde, erken Cumhuriyet döneminde olduğu üzere “ulusal alegorik” metinlerden bahsetmek mümkün değildir. Özellikle Anadolu’yu kurgusal niteliklerle övgü konusu eden alegoriler dikkate alındığında köy romanının önceki geleneğin bu belirleyici vasfından oldukça uzaklaşmış olması kayda değerdir. Ancak Jusdanis’in (1998, s. 9, 134) altını çizdiği üzere edebiyatın milletlerin kuruluş sürecindeki rolünün, kurumsallaşma sonrasında estetikleşme kaygısına bırakmasına dair beklentiler açısından köy romanlarının boşluğa düştüğü görülmektedir. Diğer bir deyişle köy romanı, ulusal alegorik değilse de alegorik bir nitelik taşımaya devam etmiştir. Erken Cumhuriyet döneminin ulusal alegorisinde biz ve öteki üzerinden şekillenen ayrışma, köy romanında ezen-ezilen biçimini alacak, sınıfsal bir tona sahip olacaktır. Ancak bunu yaparken, bu yöndeki işlevinin de bir gereği olarak yalınlık ihtiyacında olmuş, bu da roman kişisi noktasında karakterler yerine tiplere başvurulması durumunun süreklilik arz etmesini beraberinde getirmiştir.

Bu durumun diğer bir yansıması romanın estetik değer yerine üstlendiği işlev üzerinden değerlendirilmesinin devam edişidir. Köroğlu’nun (2010, s. 258) betimlediği üzere, II. Meşrutiyet Dönemi’nden Birinci Dünya Savaşı’na kadar okuyucular edebiyat ürünlerini okuduklarında sadece edebî olmakla kalmayan, edebiyatın ötesine geçen bir şey okuduklarını bilmektedirler. Dolayısıyla bu durum, okuma ediminin içinde bulunulan politik ortam ve gereklerle alakalı olmasını beraberinde getirmiştir. Bu tespitin köy romanlarını da kapsadığı açıktır, köy romanını okuyanların yalnız bir roman okuduklarını düşündüklerini varsaymak kolay görünmemektedir.

Estetik tartışmasının köy romanının gündeminde tali kalmasının bir diğer nedeni ise özellikle romanların bu dönem arz ettikleri orijinallikte saklıdır. Yer verdiği karakterler ve olaylar çerçevesinde köy romanı, özellikle şehirli okuyuculara gerçekten de bilmedikleri bir dünyanın kapısını açar. Bu nispete de köy romanı için uzun bir süre boyunca “ne anlatıyor” sorusu “nasıl anlatıyor”un önüne geçmiştir. Dolayısıyla “nasıl”a dair kaygısı ön plana geçmeyen bir tür oluşuyla köy romanı, “ne” sorusuna yanıtının orijinallliğini yitirmesiyle düşüşe geçecektir. İyi-kötü, haklı-haksız, köy-şehir, kahraman-antikahraman ikiliklerini baştan net biçimde tanımlamasıyla giderek didaktik bulunan köy romanları, hiçbir sürpriz barındırmayacak ve dolayısıyla yazarlarının mesajlarını aktarmaya dönük bir araçtan ibaret kalacaktır (İrmak, 2018, s. 168).

Bugün gelinen noktada köy romanları, dönemleri için bir belge hüviyetinde olsa da tarihsel, sosyolojik ve psikolojik derinlikten uzakta, daha çok kaba bir bildiri düzeyinde kalmış durumdadır (Gündüz, 2007, s. 306). Bu ise, sadece köy romanı adına değil, Türk edebiyatının genel seyri bakımından içinde bulunulan bir paradoksun söz konusu türü yutuşunun da delilidir. Gürbilek’in (2010, s. 82) vurguladığı üzere Türk edebiyatı gündeliğe ve yerli olana el attığında bayağılaşmaya mahkûm olacak, ideallerin alanına geçtiğinde

ise yabancı istek ve hayranlıkların buyruğuna girecektir. Diğer bir deyişle bir yanda yerli ama yavan, yetersiz ve sakil bir içerik; öbür yanda ise taklit edilmiş bir içerik ile bir özgünlük ve doğallık eksikliği söz konusudur. Köy romanının ilk dönemi bu açmazı aşmaya dönük bir heyecan yaratmışsa da, sonuçta yerli ama yavan kalarak tarih sahnesinden silinmiştir.

Kaynakça

- Ahmad, A. (1987). Jameson's Rhetoric of Otherness and The "National Allegory". *Social Text*, 17, 3-25.
- Akyıldız, K. ve Karacasu, B. (1999). Mavi Anadolu: Edebi kanon ve milli kültürün yapılandırılışında Kemalizm ile bir ortaklık denemesi. *Toplum ve Bilim*, 81, 26-43.
- Alangu, T. (1965). *Cumhuriyetten Sonra hikaye ve roman cilt 2: 1930-1950*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Anderson, B. (2009). *Hayali cemaatler – Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. (İ. Savaşır, Çev.). İstanbul: Metis.
- Apaydın, T. (1983). *Sarı traktör*. İstanbul: Cem.
- Arısoy, M. S. (1972). *Karapürçek*. İstanbul: Varlık.
- Aygen, R. E. (1957). *Despot*. İstanbul: Remzi.
- Baykurt, F. (2006). *Yılanların öcü*. İstanbul: Literatür.
- Belge, M. (1998). *Edebiyat üstüne yazılar*. İstanbul: İletişim.
- Blommaert, J. (2005). *Discourse – A critical introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çavdar, T. (2009). *Türkiye'nin yüzyılına romanın tanıklığı*. İstanbul: Yazılama.
- Dino, G. (1978). *Türk romanının doğuşu*. İstanbul: Cem.
- Erdinç, F. (1979). *Alinin biri*. İstanbul: Habora.
- Evin, A. (1983). *Origins and development of the turkish novel*. Minneapolis: Bibliotheca Islamica.
- Fairclough, N. (2006). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Gündüz, O. (2007). 1960 Sonrası. T.S. Halman (Ed.). *Türk edebiyatı tarihi 4 içinde* (s. 279-382). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Gürbilek, N. (2004). *Kör ayna, kayıp şark*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürsel, N. (1993). *Bozkırdaki yabancı – Türk edebiyatı üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Hançerlioğlu, O. (1954). *Ekilmemiş topraklar*. İstanbul: Varlık.
- Irmak, E. (2018). *Eski köye yeni roman*. İstanbul: İletişim.
- Jameson, F. (2016). *Modernizm ideolojisi – Edebiyat yazıları*. (K. Atakan & T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis.
- Jusdanis, G. (1998). *Gecikmiş modernlik ve estetik kültür - Milli edebiyatın icat edilişi*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis.
- Kaplan, R. (1997). *Cumhuriyet dönemi Türk romanında köy*. Ankara: Akçağ.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Karpat, K. (2009). *Osmanlı'dan günümüze edebiyat ve toplum*. İstanbul: Timaş.
- Kemal, O. (1972). *Bereketli topraklar üzerinde*. İstanbul: Cem.
- Kemal, Y. (1967). *Teneke*. İstanbul: Ararat Yayınevi.
- Kemal, Y. (2013). *İnce Memed 1-2-3-4*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kıray, M. B. (2006). *Toplumsal yapı ve toplumsal değişim*. İstanbul: Bağlam.
- Kudret, C. (1987). *Türk edebiyatında hikâye ve roman II: Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar (1911-1922)*. İstanbul: İnkılâp.
- Kocagöz, S. (1954). *Yılan hikayesi*. İstanbul: Yeditepe.
- Makal, M. (1978). *Bizim köy*. İstanbul: Derinlik.
- Mardin, Ş. (1992). *Türk modernleşmesi – Makaleler 4*. İstanbul: İletişim.
- Moran, B. (2010). *Türk romanına eleştirel bir bakış I*. İstanbul: İletişim.
- Moran, B. (2001). *Türk romanına eleştirel bir bakış II*. İstanbul: İletişim.
- Nabi, Y. (1937). *Edebiyatımızın bugünkü meseleleri*. İstanbul: Kanaat.
- Naci, F. (2007). *Yüzyılın 100 Türk romanı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Naci, F. (2002). *Türk romanında ölçüt sorunu: Eleştirinin günlüğü ı (1980-1986)*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Özkırımlı, U. (2010). *Milliyetçilik üzerine güncel tartışmalar: Eleştirel bir müdahale*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Parla, J. (1993). *Babalar ve oğullar – Tanzimat Romanının epistemolojik temelleri*. İstanbul: İletişim.
- Parla, J. (2011). Alegoriden Mesel'e: Türk romanında Anadolunun kayıtları. Z. Uysal (Ed.). *Edebiyatın omzundaki melek: Edebiyatın tarihle ilişkisi üzerine yazılar içinde* (s. 317-336). İstanbul: İletişim.
- Seyhan, A. (2014). *Dünya edebiyatı bağlamında modern Türk romanı*. İstanbul: İletişim.
- Szeman, I. (2003). *Zones of instability – Literature, postcolonialism, and the nation*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Tahir, K. (2019). *Körduman*. İstanbul: İthaki.
- Tahir, K. (1996). *Yediçınar taylası*. İstanbul: Adam.
- Tahir, K. (1991). *Sağırdere*. İstanbul: Adam.
- Tahir, K. (1989). *Köyün kamburu*. İstanbul: Adam.
- Tankut, H. R. (1939). *Köylerimiz – Bugün nasıldır, dün nasıldı, yarın nasıl olmalıdır*. Ankara: Kenan Basımevi.
- Tekeli, İ. (2007). Türkiye'de siyasal düşüncenin gelişimi konusunda bir üst anlatı. T. Bora & M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 3 – Modernleşme ve batıcılık içinde* (s. 19-42). İstanbul: İletişim.
- Timur, T. (2002). *Osmanlı-Türk romanındaki tarih, toplum ve kimlik*. Ankara: İmge.
- Tuncer, C. (1960). *Hacizli toprak*. İstanbul: Remzi.
- Uysal, Z. (2004). Sahih bir toplumcu gerçekçilik: Bereketli toprakların destanı. *Varlık*, 1167, 16-19.
- Yalçın, A. (2002). *Siyasal ve sosyal değişmeler açısından Cumhuriyet Dönemi Türk romanı (1920-1946)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuz, H. (2007). Modernleşme: Parça mı, bütün mü? Batılılaşma: simge mi, kavram mı? T. Bora & M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 3 – Modernleşme ve batıcılık içinde* (s. 212-218). İstanbul: İletişim.
- Yılmaz, D. (2002). *Roman kavramı ve Türk romanının doğuşu*. İstanbul: Ozan.